

закрив не того вентиля й не відкрив його, закриваючи з запізненням холостого. Все це правильно. Але нащо битись за радянської влади. Міг би й сам інженер стати на вентилі в таку відповідальну хвилину.

Робітника за такі „спецеїдські“ розмови звільнено з заводу, щоб зберегти престиж головного механіка-інженера Рудницького (має освіту кораблебудівельника). Потай директор та завком дали рекомендаційного листа робітникові, щоб міг стати на роботу в Макіївськiм заводі.

XVIII

Три доби йшла кладка газоходу для нейтральних газів до 8 коксової батареї. Три доби безперервної кладки. Редакція заводської газети виділила під редакцію й тричі на добу випускала листівку-метелика „Штурм цеглярів“. Кращі цегляники з будівництва навкруги заводу, з шахт прийшли на цей штурм. З сусіднього табору відрядилися понад сотню червоноармійців і протягом трьох днів і ночей по три-чотири рази на добу мінялися й клали цегляну трубу газохода.

Партколектив на змiнах робив звіт про хід ударництва й участь партійців у соцзмаганні. Комсомольська організація виставила графіки своєї участі в будові 4 домни й особливо її розливної машини. На третій день розбуджений листівками штурму на цегляну кладку прийшов сам Аджаров.

Він прийшов сміливіше, як той раз на 4 домну, і не радившись з Некрасовим. Одна за однією листівки штурму акуратно потрапляли йому до рук. У листівках відчув справжню партійну руку, що настирливо й послідовно веде роботу відбудови. Ось окремі уривки виступів на летючих засіданнях бюро колективу, заяви позапартійних. І яке ж мерзотне, обивательське розуміння процесу відчулося в коротенькій фразі Кучеренка:

„...профспілки боролися й борються за вільний труд пролетаря. Робіть, товариші, на ударнім штурмі, а ми поставимо перед господарником... і кожен хвилину праці відстоїмо! Заплатять. Ми вже запитали вказівок у центра...“

Аджаров, прочитав це поруч із запальними закликами на боротьбу за соціалістичний промфінплан, поруч зі словами-закликами шахтарів, червоноармійців, що прийшли на штурм, і йому зробилося соромно. Ніби це він, Костя Аджаров, так сказав штурмовикам. І коли на шостій листівці побачив карикатуру — піт виступив у нього на обличчі.

На карикатурі намальовано:

Кучеренко в динамічно-погрозливій позі, кричить злісно велід директорові заводу, погрожуючи жмутом „директив“, „обіжників“, а другою рукою кличе якогось суб'єкта, спиною намальованого з підписом „РПК“.

Під карикатурою значилось пояснення:

„Завком не допустить робітникам ударно закінчити відбудову 4“.

А поверх карикатури коротенька цитата з виступу Кучеренка. На штурмі Аджаров ледве не плакав з досади. Кожен клаптик вогнетривкого, кожен деталь тієї гіпнотизуючої естокади, кожен посилений серед загального гамору звук, як пальцем показують на нього, на секретаря райпаркому і питають:

— А ти що зробив?

Вимальовувалася карикатура Кучеренка, Некрасова...

Аджаров у ту ніч дві зміни працював на штурмові, підносячи матеріал цеглярам.

І на проспекті, і в райпаркомі Аджаров почував себе інакше, увечорі до звонився до Дмитрівського райпаркому й викликав Даниленка. Слова привітання якось нескладно вийшли, й Даниленко грубувато запитав:

— Ти що... в підвищеному настрої?

— Брось. Олексю! З того разу перестав... Та я не обіжаюся... Ось що: післязавтра пускаємо восьму батарею на сухе тушіння... Ти мусиш приїхати... Га? Відклади. Я поговорю з бюром. Конче треба...

І довго вислуховуючи пробачення Даниленка за грубість, Аджаров мінився на лиці, вирішував. Нарешті вирішив:

— Олексю! Я хочу... Одно слово.

Ще трохи пом'явся. Кулака стис і, вдаривши ним об стіну, що аж портрети забряжчали склом, вимовив:

— Прости...

Не стало напруження на обличчі. Тільки піт та блідота. Аджаров сидів за столом. Вухом ліг на телефонну трубку й лише окремі фрази ледве виривалися з вуст:

— Да, да... Ні, я гадаю про це і на бюрі й на ширшому колективі поставити. О, ні, Олексю... Я сам до контролки напишу... Брось, що говорить... Це гірше опортунізму... Я прозасідав таке будівниче піднесення колективу... А то ще не знаю... Три дні тому компресора зірвали й винуватого нема... Да, робітник... і морду набили й... Не думаю... Так приїзди...

Поклав трубку й довго сидів мовчки, вставивши очі в ту точку, де ще в уяві манячили останні Даниленкові сло а:

— Стережіться, щоб вам не зірвали домни на задувці... Побільше своїх людей на відповідальні пости!

І Даниленко приїхав. Рано, до сонця встав Аджаров з ліжка. Вчора допізна був на заводі, перевіряв з Маньковським тимчасового агрегата. Тушильна камера з восьмої батареї облаштована краном для подачі горючого коксу з печей. Під низ печі підведено тунелем відосередкові смоки, а наверх, як шапкою накрито, прилаштовано пульверизатора нейтральних газів. З одного боку щось подібне до конусного колошникового отвору для засипання горючого коксу й з другого боку вогрібний отвір з під'їзним шляхом для вагонів.

Теоретично все було на своєму місці. Вся батарея охолоджена. Даниленко заїхав до Аджарова машиною й довів його до РИК. Один на одного не дивилися. Віталися, говорячи про всякі непотрібні дрібниці. В машині не було коли говорити. Зіходячи по високих східнях, Аджаров захоплено інформував про вчорашню перевірку агрегату...

— А з 4 домни вже знімають облуду ришторавь... Там така красуня. А громадина! Оцих фотографів, кінооператорів — просто одбою нема. Позавчора пускали естокаду на заводській електриці. Каталі наші ревнують 4.

— Що значить на заводській електриці?

— Е, ти відстаєш. Треба було спинити дещо в заводі, щоб пустити естокаду... Все ж електризовано. А енергії в нас, як кіт наплакав... Та ти це знаєш... Ну от і пустили. 10 хвилин! Що то за десять хвилин! Бункера порожні, але вагонетки йдуть, важаться, в домну... Словом естокада працює. Шістсот тисяч карбованців економії на самій будівлі естокади.

— А розливна?

— Там щось не лається... Безповітряна камера обрушилася трохи. Цить про це. Сам Маньковський на себе вину взяв... Конструкторському бюро доручив розрахунки, не перевіривши своїх даних. А дані оказались невірними...

Сходило сонце. Легкий корж туману перерізував його пополам, і воно, ніби в купелі обмите, переможно піднімалося. Дрижав корж туману, ніяковіли росинки на листах, на траві.

Дрижав ранок. Маршами музик, делегацій шахтарів, юнкому та червоноармійців із таборів.

На фільтрі доменних газів Маньковський перевіряв бригаду хеміків-практикантів. Всі шість — комуністи, крім одного інженера хеміка-ляборанта. Він сидів у пристрої лябораторії й у системі дифузоров, трубок тощо щохвилини перевіряв реакції „фільтрованого“ нейтрального газу. Свої висновки погоджував з двома ляборантами-студентами й нотував рядок за рядком до контрольної книги:

Графа — O_2 (кисень) — 0,003%, 0,0028%, 0,0016%, 0,0013%.

Графа — теплємна „губчастість“ 1/750 кб. м., 1/753 ком...

Довгою незакритою трубою лежав газопровід від „фільтра“ до 8 батарей. Проїшовся Маньковський з Меллером по ньому. Ледве розуміють одне одного. Меллер зосереджений, Маньковський блідий, вимучений. Він останню декаду майже зовсім не спить, закінчуючи свою роботу.

Чибаш змінився перед самою видачею гарячого коксу з сьомої й шостої батарей. Ще раз перевіряв газоходи до газовловлювачів хемзаводу. Постояв задуманий коло натовпу інженерів, практикантів, бригадирів і музикантів, що скупчилися біля 8 батарей, озирнувся на Афферіна й пішов геть.

Афферін сказав Маньковському, що він з себе знімає всяку відповідальність за пробу. Жадна країна високої техніки, мовляв,

не знає в історії випадку, щоб таку відповідальну спробу робити на робочих печах і без спеціальної консультації.

— ...А раптом вибухне. Та тут такого наробить...

— Не вибухне, товаришу Афферін. Піч холодна. Газ вийшов з газоходів за ці дні. До того ж нейтральним на холосту пускали вчора...

— Дивіться... Я не відповідаю...

Маньковський подумав трохи. Видно було, що іскри вагання й у ньому запалилися на якийсь час. Щось вирішивши він розпорядився:

— Всіх людей прибрати до естокади. Лишаються тільки зводарі, конусники й... може... та нікого більше. Я сам вмикаю рубильника смоку й відкриваю „фільтра“...

Людей відтиснули до естокади. Арнаутов повідомив, що кокс можна давати.

— Давай... — гукнув Маньковський і взявся за рубильника в будці проти 8 батарей.

За скількись хвилин з-за високого димаря коксового цеху пройшов іскрянний від вогню з коксу підвисний кран. Брязнув перший отвір конусу, й Маньковський різко повернув рубильника.

Люди на естокаді, на непокритій трубі газопроводу, на площадці, під естокадою — здригнулися. Величезний смок під восьмою батареєю ревною і забирав високу ноту двох з половиною тисяч обертів на хвилину. Заревлю в трубі потягнутим ходом.

Зовнішній конус зачинився, ввібравши в себе п'ятитонного ковша розтопленого коксу. І непомітна мить...

Страшений сніп вогню над восьмою батареєю, над коксовим цехом, пекельний вибух. Маньковський упав непритомний у будці, а поруч простяглася довгим ворохом цегла з високого димаря 8 батарей.

Даниленко виключив рубильника й підняв Маньковського на повітря.

— Газоход... Холодний газоход... не... провентильовано... М... Мер... за...

Маньковський не договорив, зів'явши на руках у Даниленка в новому припадку непритомності...

А з телеграфу вже летіла телеграма-молнія:

„Москва... Утьосову Кращенкову Зроблена проба восьмої батареї зрунована жертви незначні Меллер зник Андреа“.

XIX

На руїнах восьмої батареї, коли ще не вляглася знята вибухом сажа, скликано летючі збори партколективу. Зборами знов керував Даниленко. Аджаров розігнався чогось до райпаркому. Перше вражіння було в нього таке, що вибухнув увесь

завод. Але коли переконався, що тільки восьма батарея, він вирішив, що починати діяти мусить в першу чергу він. Він щось мусить зробити таке, щоб відчули його руку.

Але що? Хто винен?

У всякім разі про такі речі можна подумати в кабінеті райпаркому, де є телефони, де навіть пахне його рідною. Він прив'язаний до того кабінету й поза ним почуває себе, як привезений, дезорієнтований. Скоріше в райпарком.

— Товаришу Аджаров! Там партколектив на руїнах батареї.

— Колектив! Ах, Даниленко...— і раптом прояснилося в голові. Аджаров зрозумів, що в порожнім тім кабінеті він нічого не зробить. Всі люди тут, подія тут.

І стали чомусь здаватися манісенськими телефони і голосок у них такий, пискливий перед очима колосами естокади, розливної машини, силової станції...

Напівбігом поспішав на збори партколективу. Це були не збори, а мітинг. Самий звичайний мітинг пролетарів, що мобілізують сили після поразки. Мітинг, що після нього буде взято Перекоп.

Ішли з цехів зміни. Сперечалися, розмахуючи руками. Аджарова стискали кільцем і потискали до центру.

Арнаутов потушив останні грудки розкиданого вибухом коксу й теж пролазив до центру зборів. Зніжковів, побачивши Аджарова. Допоміг пролізти серед тісного натовпу.

На купі цегли з димаря стояла президія мітингу. Даниленко давав поради Соловейчику щодо організації комсомольських бригад для ліквідації пошкоджень коксового цеху. Денисюк тільки оце повернувся з амбулаторії, куди відвезено Маньковського й передав, що стан його незагрозливий.

— Так скажи про це зборам,—порадив Ністрат.

— Товариші! Спокій! Маньковському покращало. Він навіть хотів бути присутнім на зборах, та лікар заборонив. Поїхали за самим Гольдбергом... Слово має тов. Даниленко.

Збори (коли можна назвати величезний мітинг зборами) втихомирилися. Навіть задні прикладали до вух долоні, щоб уловити, що говорить Даниленко. Мимоволі стискали як обручем до середини.

Даниленко закликав заспокоїтися. Треба, мовляв, працювати кожен на своєму місці. Вибух стався від того, що в захолодженому газоході з восьмої батареї був газ. З'єднавшись із повітрям, з цього газу зробилося, очевидно, якась суміш гримучого газу, або щось подібне, й батарея, діставши кокус, пшакнула. Все лихо в тому, що вибух стався саме на спробі такого відповідального й досить таки проблематичного новачтва в коксовому виробництві. Нас напевне обвинуватять в тому, що ми дурницю якусь видумали...

— А то, й ні?

— Тсс!.. Замовкніть!—з'явся придушений протест.

— Теж розумовичі знайшлися... Як завод у повітря не висадили...

— Ну ось бачите...— перекичав Даниленко.— Це голоси, яких треба було сподіватись. Ці голоси будуть ще не раз обвинувачувати нас у всьому. Хитрий, він не виступав тепер просто проти всієї радянської системи. Так використовує всякий наш недогляд, а може й промах.

— Та по-їхньому й уся ралвада є промах...— з гурту крикнули.

— Правильно! Настановлення партії про побудову соціалізму вони інакше не трактують, як головоломний і безвідповідальний експеримент. Але, товариші...

Даниленко піднявся вище на цеглини, обвів очима тісну масу на катальному пляці:— Але вони не від того, щоб такі всунути палицю в колеса нашого будівництва... Сьогоднішній вибух, це не є тільки наш недогляд. Я певен, що класовий наш ворог зробив усе можливе для того, щоб ми прогавили якісь дрібниці й мали б те, що ми маємо... Я запевняю, що сухе тушіння коксу це реальна річ, і першу невдачу треба розглядати, як останній етап на певному шляху.

— Меллера не стало...— крикнула Маня електровагоновод, ретельно протискаючися до президії. Її перекинуто з прокатного цеху в силовню до бригади монтажників.

Затихли на купі цегли. Аджаров вирішив сказати щось і рішуче рушив нагору, але Денисюк крикнув:

— Меллер зник! Може тут шкідництво...

Заревів натовп на всі лади. Не попадайся тепер на очі, інженере, що не мавш твердої довіри в цієї маси. Знайшлися і такі, що проривалися з гурту й кудись прожогом бігли.

Знов Даниленко спинив. Охриплий він заспокоював і попереджав, щоб не робили з цього поспішних висновків.

Збори довелося розпустити, бо загув гудок заступати змінам. Аджаров запропонував зібрати бюро райпаркому, хоч гаразд ще не знав, про що само він буде говорити на бюрі.

Йдучи зі зборів, Даниленко, Аджаров та Денисюк здибали редактора районної газети. Він захеканий біг, щоб сповістити Аджарову несподіване своє відкриття.

— Аджаров! Зараз оце тільки дісталася телеграма. Товариш Дробот зі Штерівки заїхав до макіївців. Сьогодні ранком у них... Ось промова його. Безперечно з Макіївки до нас заїде. Ми вже портрета, привітання даємо. Треба б організувати бригади, щоб ще щось... Потім заводську газету й цехові летючки попередити.

Аджаров спочатку зблід, поглянув на Даниленка. Але помітивши, що на того це теж вплинуло, як несподіванка, рвонув бігти до райпаркому. Йому здалося, що Дробот уже там сидить і його інформують всякими плітками, брехнями. За всяку ціну треба це попередити. Алеж, коли він уже сидить там, що пособиться. Приблизь захеканий і тільки смішним здасися...

Даниленко прощався нашвидку. Висловив ту думку, що Дробот від них може заїхати до дмитрівців, і швидко пішов на другу прохідну, де стояла його машина.

Дробота ще не було, але діловод подав Аджарову телефонограму:

З Макіївки райпаркому. На вечір сьогодні зберіть бюро. Повістка денна виконання промфінплану і керівництво райпаркому. Приїду Дробот“.

Аджаров сів на перший стул біля столу, не дійшовши до свого крісла, й несподівано для себе завмер у спогадах. Шукав думками саме другої частини майбутньої повістки денної—керівництва райпаркому в виконанні плану. Напружено шукав, підраховував. Що робив він, секретар райпаркому, що зробило бюро...

Нічого. Погоджувалися з заводським партколективом, не перечили. Нічому не перечили. Кожну пропозицію комсомольського колективу вирішували по телефону, частіше через Некрасова. Чи щось заперечили? Ні. Нічого не заперечили, на все давали згоду райпаркому, власне, згоду секретаря райпаркому. Але...

Міліція й її затушена справа. Комсомольці з утоплениками... Вечірки на Кутейкіних (Шепетівських) хуторах... Але... Але... Даниленко...

Схопився Аджаров і нервово пішов по кабінету.

— Телефоном скличте бюро на вечір...— розпорядився Аджаров, перебираючи вже в голові події на заводі. Промфінплан нижче половини, хоч він дав згоду Некрасову давати брехливі цифри. Раціоналізація заводу вилілася на цілу перебудову й забрала більше трьох мільйонів карбованців...

А вибухи, а мордобиття робітників інженерами?

— Що буде, коли про це все вже знає Дробот...—Аджаров навіть про револьвера згадав, що лежить дома під подушкою, але зразу ж відхилив цю думку. Взявся за голову й раптом надумав.

— Просити Олексу Даниленка! Його просити, він...

Трохи нерішуче постояв біля телефона й таки не витримав, подзвонив до Дмитрівського РПК.

Відповідали, що Даниленко ще не повернувся й коли повернеться, то подзвонить.

О десятій годині вечора приїхав Дробот. Власне приїхала до райпаркому його машина, а сам він десь устав біля заводу й ніби зайшов у прохідну. З прохідної відповіли телефоном, що не помічали „ніякого Дробота“. Хотілося Аджарову просто в телефон вилаятись, але тільки подумав:

— „Ну я до вас доберусь, коли б тільки...“

З чекальні під естокадою 4 домни передали телефоном, що якісь трое не наших з начальником ДПУ приходили й спустилися вниз з інженером Клявсом до розливної машини. З ними

ходить десятків зо два інженерів, практикантів та робітників, що ліпилися по них випадково, зустрічаючись на роботі. Аджаров уже хотів бігти на завод, як знов у телефон передали з вартового посту ДПУ, що „комісія“ пройшла через прохідну й пішла до райпаркому.

„І то охота лазить отам... В чім же мене обвинувачувати можна?..“ — подумав Аджаров.

XX

У Аджарова відлягло трохи, коли привітавшись він помітив у Дробота прекрасний настрій. Дробот з усіма перекидався жартами, розповів Некрасову анекдоту про вуркаганів, що повернули закордонним гостям украдені в них речі з написом: „Пробачте, не додивилися, що ви гості. У нас теж темпи, п'ятирічку за кожен рік виконуємо і помилки можливі...“

Некрасов широко сприйняв анекдоту й сміявся так апетитно, що й самого Дробота заохочував. Бюро зібралося за якихось півгодини й коли зайшов Дробот довелося вжити заходів, щоб пропускали на засідання тільки членів РПК.

Дробот сидів поруч з Аджаровим і в профіль дивився на нього, коли той оголошував повістку денну та регламент. Коли б Некрасов бачив у цей час Дробота, він жахнувся б. Гострі сні, трохи прищуленими віями оцінювали Аджарова й нічого доброго не обіцяли. Той веселий анекдотний настрій, як настрій насторожено спокійного моря перед бурею. Воно пригріває і манить у свої блискучі масиви, грайливо вкриті іскристими брижами...

Та відвернувшись від Аджарова, Дробот знов сприймав свій безтурботний, ледве-ледве підвищений настрій. Півшепотом запитав:

— Даниленка не викликано на бюро?

— Він... да, він не в нашім районі... — вихопився Некрасов і сразу ж зрозумів і глупство й невчасність такої його послуги. Дробот повернувся до Некрасова й запитав, як авторитета:

— Алеж він з бюро не виведений?

„Такий скандал, забули“... — мелькнуло в голові Аджарова. Некрасов тільки розгублено звернувся поглядом до аудиторії й тепер зрозумів, що Дробот вичитає їм іжицю. Та і в самого Дробота тепер остаточно врівноважився вираз обличчя. Вираз діловий і твердий.

— Гадаю, товариші, що Даниленка на бюро треба викликати, — звернувся Аджаров до присутніх, а в самого губа неприродно сіпнулася. Трохи блідий, але рішучий на вид, він робив різкі рухи, говорив чітко й підкреслено.

Ніхто не заперечував, і діловод, діставши від Аджарова кивок голови, вийшов у телефонну будку викликати Даниленку з Дмитрівки. Під носа бурмотів:

— Чи не на цілу добу збираються засісти? Де та Дмитрівка? Поки знайдуть Даниленка. А потім і приїхати...— то ж треба приїхати...—але в будку таки пішов і командував центральною мабуть більше, ніж це міг би зробити сам Дробот.

Почали засідання бюро. Дробот запропонував спочатку свою інформацію про міжнародню ситуацію та внутрішній стан боротьби за виконання промфінплану, класової боротьби навколо суцільної колективізації та ліквідації куркульні, як кляси. Це була побіжна інформація, коментарі до тих газетних повідомлень, про які кожен хоч коротко собі мав уяву. Щоправда, в устах Дробота ці ж відомості набирали якогось змістовнішого й конкретнішого характеру, й слухалося їх з цікавістю.

Діловод сповістив, що Даниленко виїхав півгодини тому й скоро буде.

Напружувалася атмосфера засідання. Перестали палити цигарки. Дробот проймав очима кожного й ніби саме йому казав: — Опортунізм, залишки військово-партизанського комунізму, політична неписьменність та інші шкідники цієї категорії часто густо загострювали справу колективізації в бік її зриву, або й зовсім зривали. Найгірше те, що навіть після статті тов. Сталіна вони вважають себе за правих, знаходять чим виправдуватися. Стаття, кажуть, запізнилася, треба б напочатку її, а інші так засуджують її, бо, мовляв, вона зриває „розгорнуту“ роботу... Що й говорить, „розгорнули“ так, що доводиться ось центральним і крайовим комітетам партії виїхати на місця, щоб її, ту роботу, „вгорнути“ в партійне річище, часом йлучи найгіршою лінією компромітації місцевого партійного керівництва... Особливо ж нас непокоїть і зриває роботу казенний оптимізм...

Аджаров випрямився за цими словами, й Дробот це помітив, але без зміни інтонації, після павзи, продовжив:

— ... і благодушне впевнення, що все якось зробиться, машину, мовляв, уже заведено...

В розчинене вікно серед загальнозаводських шумів, чути, як десь на вулиці сигналізує автомобільна сирена, а за хвилину й тріскотливий біг її по асфальту „райкомівського“ кварталу. Чимало присутніх звернули на це увагу й коли машина стала під вікнами, Дробот спинився, запитавши:

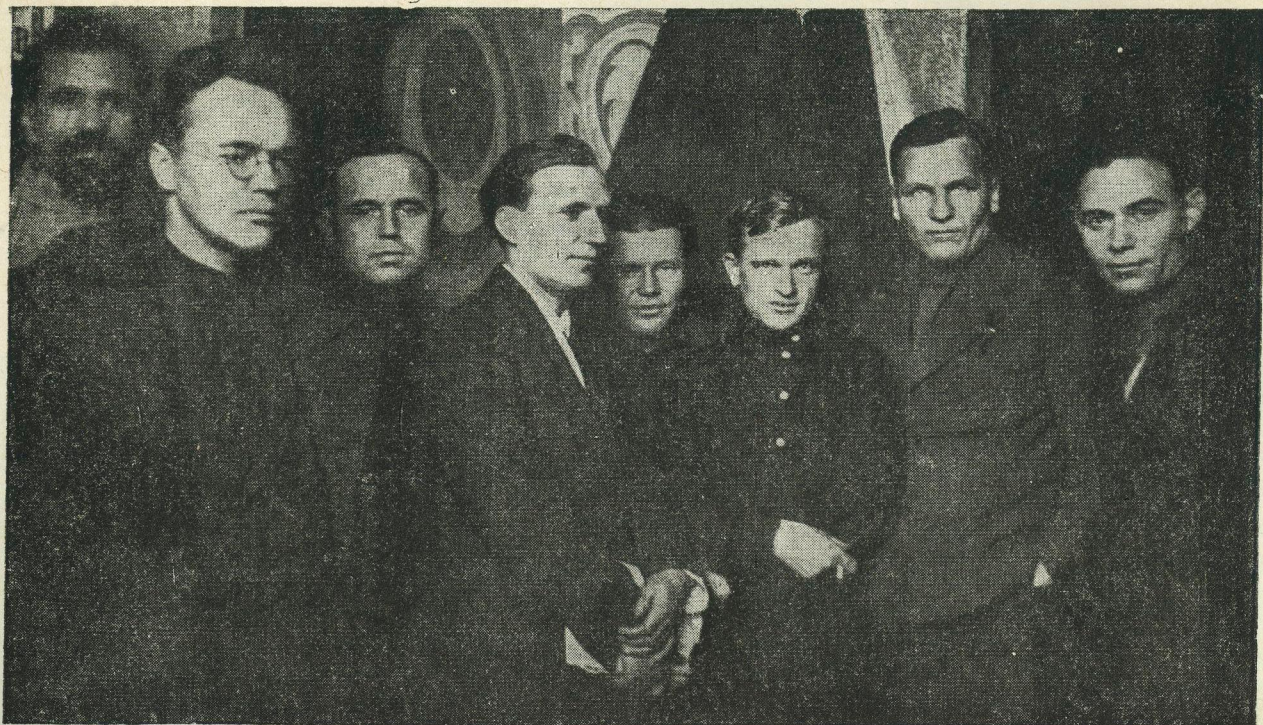
— Що, думаєте, приїхав уже?

— Машина Дмитрівська, товаришу Дробот...— відповів Воркун з вікна.

Дробот почав знов промову, але в двері ввійшов Даниленко. Спинився, кивнув головою. Дроботові й зараз же шукав очима собі місця. Дробот ледве помітно всміхнувся самими губами, кивнув головою й закінчив почату думку.

— Гадаю, що тепер можна буде перейти до основного пункту засідання бюро РПК. Присутні, здається, 100% членів і кандидатів...

— Ні, товаришу Дробот, немає Сухокобиленка...— пояснив Денисюк і чомусь почервонів.

Другий поширений Пленум
Ради ВУСПП

(Зліва направо) чл. ради ВУСПП А. Дикий, секретар ВОАПП Б. Коваленко, відповідальний секретар ВУСПП І. Микитенко, Звікультипропу ЦК КП(б)У А. Хвиля, відповідальний секретар ВУСПП І. Кириленко, відпов. секретар Харківської організації Г. Шашов, відпов. секретар Київської організації ВУСПП Іван Ле, відповід. секретар ВУСПП Р. Кушнар'юк-Пример

1800

1801

1802

1803

1804

1805

1806

1807

1808

Інформацію почав Аджаров про виконання заводом промфінплану. Почав з труднощів у постачанні вугіллям, рудою тощо. Дробот репліками його підводив до справ раціоналізації заводу й за якихось півгодини уже вся зала була наелектризована останніми подіями на заводі.

— Чому стався вибух восьмої батареї? Куди подівся німецький інженер Меллер? Хто винен в тому, що зірвали циліндра в компресорі? Чому так спізнилися з раціоналізацією 5-ї домни? Коли ж зрештою позакінчують житлові будинки для робітників? — і так далі, раз за разом питався Дробот, очевидно прекрасно зорієнтований в останніх заводських подіях. І раптом...

Входить блідий, ледве на ногах тримається Маньковський. Губи й заховають очі добродушно і благально всміхаються, ніби молять: — Не лайтеся. Я мушу тут бути, тільки я відповім на деякі запитання Центрального комітету партії...

Десяток душ схопилося, щоб дати місце інженеру Маньковському.

— Заперечень не буде, щоб не член бюро був присутнім?

— Не буде... Ні...

Маньковський сів біля столу й зідхнув. Зідхнули й ще декілька членів бюро. Маньковський може зморився, піднімаючися по високих східцях на другий поверх, хоч йому й допомагали робітники піднятися. Йому зідхнути було чого. Але чого зідхнули ті, що вже понад годину сидять тут? Так таки вслід за Маньковським смачно й голосно зідхнули.

Дали слово директорів заводу Оксентію Гавриловичу Некрасову. Для такого випадку Некрасов спеціально не готував доповіді й тому попрохав бюро не бути вибагливими до неї. Він звичайно відповість на значну частину запитань товариша Дробота. Є в нього думка, що навіть члени бюро йому допоможуть де в чому, щоб була ясна картина заводу.

Після такої передмови Некрасов запалив цигарку, взявши її на столі в Аджарова. Переставив свого букового ципка з срібною, гравірованою голівкою й більше дивлячись на телефона, розповідав про завод. Розповісти було що. Завод вважається одним з небагатьох гігантів Союзу. Маючи свої п'ять домен, він мусить дати 760 тисяч тонн чавуну...

— У вас була цифра зустрічного... — перебив Дробот.

— Так була. Партійний колектив, на якому не було його, Некрасова, виніс таку ухвалу, але завком її серед робітництва не проробив, і ця цифра лишилася тільки в протоколі товариша... в протоколі партколективу. Звісно, він хоч і директор заводу, але як кандидат партії й кооптований до бюро райпаркому, мав на увазі й цю цифру, тобто вісімсот тисяч тонн, але... Та це ж усім відомо: два місяці, за директивами центру, раціоналізується п'ята домна, основна виробнича база заводу. 4 домна вибухнула й теж п'ятдесят шість день уже простояла. Решта три домни в наслідок раціоналізації збільшили продукцію на півтори

сотні тонн, та це справи не рятує. Головний технолог заводу уже від свого інтеграла наливних коефіцієнтів, здається, переходить до думки, щоб прилучити ці три домни до 4-ї. Дирекція заводу рішуче піде проти цього, щоб не зривати хоч цих 800 — 850 тонн, що дають ці три домни.

— Лихо наше,—говорив Некрасов, сподіваючись на відому вже йому Аджарівську пропозицію,—лихо наше в тому, що й цю недостатню продукцію ми здебільшого кинули на внутрішні, так би мовити... потреби. Ми захлинаємося від нестачі коштів. Може тут ми не виявили достатньо своєї ініціативи, алеж керівництво партії—Некрасов глянув на знервованого Аджарова—було на боці не дирекції, а...

— Партколективу,—підказав Даниленко.

— Партколективу, робітничої ініціативи тощо... Я про це не говорю. Ми безперечно стоїмо перед складними ситуаціями. Четверту ми майже—закінчили, а пустити не можемо, не вистачає, як кажуть, на заводі „духу“, кишки тонкі. А духу цього дуть немає чим. Силовня закінчиться монтажем не раніше, як за 20 день.

— За вісім день закінчимо... Сьогодні прийшла вже решта устатк ванія...—підняв від стола голову й промовив Маньковський.

— Дай боже, щоб закінчили, товаришу інженере, дирекція не проти. У всякім разі... чи не буде ще того, що сталося з восьмою батареєю. До того ж Меллер зник, а він вів монтаж...

— Меллера знайдено!...—меланхолійно, навіть позіхнувши, повідомив начальник ДПУ Брагін і зараз же, ніби відчувши ніяковість у такому повідомленні, протер очі, дістав з кишені поламану цигарку й, заклеївши її, запалив.

Повідомлення це дійсно зробило вражіння. Присутні якось здригнулися, а Некрасов так просто розгубився від такої несподіванки, почав доповідати зовсім про інше й закінчив.

—... Отже, товариші, ні прочистка обох ставів, ані об'їзні шляхи за пляном не виконані. Оце і все, що я хотів сказати...

Він і сам почув тепер, як сів, що вражіння від його доповіді, особливо ж від закінчення її, склалося в присутніх препоганюще, але зарадити цьому не міг.

Говорив Ністрат, Денисюк, Дрогаль... Говорила Кононова й нарешті Маньковський. Знервований він говорив уривками, стискаючи очі, так що тільки блищали вузьенькі щілинки в зіницях. Часом здавалося, що це говорить божевільний, час від часу пригладжуючи рукою чуба. Даниленко кусав нижню губу й теж хвилювався. Дробот камінним спокоєм тримав замкнутим напруження залі, інколи позирав на Аджарова. Секретар РПК підпер долонею лоба, ні на кого не дивився й не ховав на обличчі своєї, якоїсь нової, рішучості...

—... восьма батарея зірвана шкідниками... Я запевняю бюро... жадних даних неправильности, чи теоретичного недогляду... Камера розливної машини вибухнула, згоріло риштовання біля

радіаторів тощо. Були тут і наші промахи, але... Товариш Брагін був у мене в лікарні й дещо з цього говорив. Крім того, там у Брагіна є заява робітників з коксувального цеху... Закінчу, товариші. 4-та домна не потрапить до рук шкідників! Ми не пустимо її до того часу, доки не буде цілковитої гарантії в надійності технічного й робочого персоналу коло неї. Не правий Некрасов, обвинувачуючи когось у невиконанні плану. Дирекція заводу... це... це якесь кубло міщанства! Гніздо... гніздо... дозвольте мені, товариші, висловитись... — Маньковський розгублено озирнувся й сів, ударивши об поли руками.

Мертва тиша. Тільки важке дихання Маньковського ніби колихало повітря кімнати.

Аджаров піднімався. Спочатку заскрипіло крісло, а потім помітили, як заворушився й поволі розправлявся секретар райпаркому. Обвівши смаглими очима аудиторію, як підсудний, Аджаров якийсь час шукав рівноважного початку для свого виступу. Бачив, як Брагін тушив цигарку, як знов почав кусати губу Даниленко.

І почав:

— Промова моя може трохи буде коротка, але ясна... Сьогодні треба говорити по-партійному...

— Партійцеві ніколи не вадить так говорити... — підказав Дробот.

— Так... Мусимо бути партійцями й не боятися критики, коли вона спрямована для поліпшення справи. Отже сьогоднішня критика була недостатня. Недостатня тому, що не викривала основного винуватого. Винуваті були покищо „рижі“. Треба сказати, що райпарком, саме бюро і навіть секретар паркому не... не керували процесом... — Аджаров витер долонею, а потім рукавом піт... — Да, не керували. Я покладався на колектив, на директора, кандидата партії, й сам не цікавився життям... Навіть більше... Я клав під сукно це життя.. Ось! — Аджаров кинув на стіл пачку паперів — ось протоколи комсомольських зборів, нарад, протоколи пропозицій заводського партколективу, осередків... На кожну з них я брав „авторитетну“ консультацію Некрасова, а він очевидно, в свого техперсоналу й як правило кляли під сукно, бо „не реальна“. А ці нереальні пропозиції потім замаринувалися і в кращому разі під телефонним або особистим тиском окремих членів партії, особливо Даниленка чи Маньковського, я давав згоду реалізувати... До речі, про Даниленка... Я мушу визнати перед бюро, що я його вислав з району виключно з шкурно-склочницьких міркувань... Звісно, партколектив і його робота від цього не змінилися, але чимало загубили. Особливо загубив РПК. Ми ізолювали себе від контролю маси... були в нас, зокрема в мене, і п'янки й інші... Словом, товариші, я... я...

— Брось киснуть! — крикнув Воркун з вікна. — А ще рабочий, старий революціонер... Ще плакати почне...

— Ні, я плакати не буду, але що я об'єктивний шкідник, так... це... А втім, тов. Дробот скаже... Я тільки хочу, щоб мене зняли й послали робітником до варстату... Треба трохи й нашою братові відчутти дисципліну партії... — я закінчив...

— Давайте зробім перерву... — запропонував Дробот.

XXI

Дроботове кінцеве слово було надиво коротке. Всі вмошувалися з таким настроєм, щоб принаймні до ранку просидіти, аж вийшло не так. Дробот на перерві говорив по черзі з окремими членами бюро. Найдовше ніби радився з Брагіном, сміявся з Маньковським.

— Що можна нове додати до того, що сказано на засіданні? Адже у виступах так ясно схарактеризовано стан заводу, стан району, що мені немає чого повторюватися. Товариші зовсім обминули наше капіталістичне оточення. Обминули той факт, що міжнародня буржуазія не тільки з власних міркувань, але і з прямим наміром підтримати колишніх руських капіталістів Мещерських, Рябушинських тощо утворює сприятливі умови для організації всіляких антирадянських інтервенційних комітетів тощо. Ці комітети безперечно діють, і я гадаю, що Маньковський мав рацію підозрівати шкідницькі акти в ваших провалах. Я теж маю ось деякі заяви робітників заводу, що мені встигли вони дати за короткий час одвідин. Ось, наприклад, в одній заяві пишуть:

„Товаришу Дроботе! Пришліть... і так далі, де воно тут... ага, ось... бо інженер (тут стоїть прізвище)... ходить ночами до (тут теж адреса)... і мабуть радяться, як би зберегти підприємство для своїх колишніх господарів, але не дати нам можливості ним користуватися. Запевняю, що 20 вересня перед пробою сухого тушіння... ну, тут, товариші, я вважаю, що нехай сам тов. Брагін розбирається (Дробот передав заяву начальникові ДПУ), та він, здається, вже дещо й зробив... — Брагін раптом перестав бути меланхолійно-с окійним, кивнув головою на знак згоди й підпер собою одвірка. Це ще більше напружувало атмосферу зборів. Дробот продовжував:

— Отже ніяких сумнівів! Наші „отчественні“ капіталісти мають чималий успіх. Ми їм допомагаємо чи цевмінням, чи небажанням робити, як більшовики, як проводирі соціального перевороту. У вас на заводі прорив. Виконує тридцять-сорок відсотків пляну, а нам сповіщає, що шістдесят-сімдесят відсотків. У себе тут еклоку затіяли, а нам докладає, що „на шипке все спокійно“. Ми знаємо, що у вас будується житловий робочий городок, про це газети, журнали пишуть, фотографії друкують, а ви цій ділянці — нуль уваги. Будинки не закінчено, осінь на носі, робітники по бараках, по касарнях дупаються. Ідальня-фабрика до цього часу не налагоджена, хоч ще влітку

ми мали від вас доповідь про те, що ними днями пускаєте. Оце вам і прориви. Робоча сила не вкомплектована, завше нова. Правду каже Некрасов: дві основні домни стоять два місяці — це заглибило прорив. Але що робить дирекція, щоб форсувати пуск цих двох домен? Некрасов надіється на 5 домну, а четверту чомусь обминає і цим неправильно орієнтує бюро РПК. У нас в центрі весь час напружене чекання саме 4 домни. Адже ми пішли на свідоме покриття зловживань перед союзними органами й дозволили, домагалися й домоглися призначені на інше поточне будівництво кошти витрачати на ризикованого експеримента. Ми мали відомості й я сьогодні переконався, що ці ваші два мільйони й вісімсот тисяч та наших дев'ятсот тисяч не пропали. Пролетаріят заводу „Жовтневої революції“ гідний того, щоб йому довіряти соціалістичні кошти...

Але правда, товариші, районове партійне керівництво нам не допомагало. Воно навіть дурило нас. Все спокійно — так ми були інформовані. Аж не все. Це сьогодні й виявлено. Виявлено, що завод має двоє облич: одно обличчя Маньковських, Соловейчиків, Воркунів, і друге... поганеньке обличчя. Наше щастя, що воно значно менше масштабами. Але ворог уміє приховувати свої сили. Той майстер з коксового цеху... Товаришу Брагін, як там його прізвище...

— Та це не важно... — відмахнувся Брагін.

— Да, правильно... А вони ще є, такі майстри. Та є й такі, що просто хитаються. Не помічені нами, не охоплені нашою господарською, товариською увагою, вони складають той вдячний матеріал, на якому будується шкідництво. Завод має в своїх кадрах чимало нових клясово неперевіраних людей і цілком одверто не наших деяких відповідальних керівників. Вірні ворожій нам своїй ідеї, ці люди використали нечуйність, неповороткість партійного керівництва й умостили собі... як правильно тут хотів сказати Маньковський, гніздо контрреволюції.. Да.. Зараз уже можна так говорити...

Аджаров тут каявся. Це не погано. Аджарова партія знає не перший рік. Коли в ЦК інколи пробивалися погані чутки про Аджарова, ми це відносили за рахунок пліток і в цьому ЦК визнав свою провину. Коли в Макіївці, в Краматорській, у Сталіноу мені говорили, що про Аджарова поганенькі чутки йдуть, мене почало це тривожити, але... аж тут я переконався, що це правда...

Да, Аджаров правий, беручи на себе провини за зриви на заводі, за прорив промфінплану. І це дає нам право вважати, що Костю Аджарова ми ще не загубили і вчасно спинили на помилках... Але, на мою думку, ми будемо до кінця більшовиками, коли не підемо лінією найслабшого опору. Зняти Аджарова, що брав у білогвардійців Царицин, Ростов, Новоросійськ, Аджарова, який має немалі заслуги перед партією, перед пролетаріатом... зняти можна. І на роботу в копальні послати теж можна,

й він піде. Але, який з цього політичний висновок? Що ми не вміємо керувати? Я гадаю, що бюро райпаркому відхилить таку пропозицію. Аджарова треба змусити працювати по-більшовицькому, а всі дані для цього є! Інша справа щодо деякого оточення, що завелось в районі, на заводі... Я пропоную записати бюрові РПК сувору догану, Аджарову теж...

— І з попередженням...

— Правильно, з попередженням, але примусити його по-більшовицькому виправити свої помилки на заводі, в районі, тобто лишити секретарем райпаркому...

— Повернути Даниленка... —

— повернути Даниленка... — фіксував Дробот.

— Переглянути верхівку заводу... — виривалися пропозиції.

— Правильно. Насамперед переглянути верхівку заводу, його опортуністичне й шкідницьке керівництво...

— Але ж я партієць... — загарячував Некрасов.

— Кандидат партії і поганенький кандидат... — відрубав Дробот остільки недоброзичливо, що Некрасов, як приголомшений, сів, озираючись на допомогу.

Аджаров сидів, устромивши в папери голову. Пальцями лівої руки він енергійно тер по неголеній щоці. Він теж вважав, що таке рішення бюро є правдиве, і що він у іншому районі запропонував би саме так. Але було соромно і важко згадувати таке недавнє й ганебне минуле.

На Даниленка боявся очима кинути. Написав записку:

„Альоша! Спиш у мене. Хоч виругаєш дурака... Машину відішли дмитрівцям. Своєю з'їдиш здати справи... Да, діла... Косця“...

О другій годині ночі було закінчене надзвичайне засідання бюро райпаркому, і Дробота вирядили на вокзалі до Харкова...

XXII

В день проби сухого тушіння коксу, інженер Меллер встав з ліжка раніше ніж завжди. Кінчаючи монтаж фільтра нейтральних газів, він згадав про те, що ще до пуску цих газів може статися вибух, коли не буде підготовано заздалегідь газоходи від восьмої батареї, до того ж і охолодженої вже. І вранці, схопившись ні світ, ні зоря, Меллер знов згадав свої побоювання. З нової силовні подзвонив вартовий інженер і через перекладача повідомив, що на вокзал прибула решта устаткування. Треба було організувати бригади для одержання, перевірки й відвантажування з вагонів.

І здивавшись з Маньковським, повідомив його про свої побоювання. Ідучи по непокритому газоході тушильних газів, Маньковський уважно перепитував німця про ці побоювання. Ледве розуміючи мову, Маньковський зрозумів тільки те, що небезпека може бути, що треба ще перевірити охолоджені газо-

ходи, чи немає там примучих газів. Та саме в цей час до Меллера підійшла стенографістка й французькою мовою щось повідомила таке, що інженер знітився, очі його похлихо забігали від стенографістки до Маньковського й раптом, кинувши Маньковському:

— Pardon, — Меллер різко повернув від 8 батареї й пішов. Ледве поспішаючи, за ним пішла й стенографістка, зробивши байдужу міну на лиці.

В Касі був накритий стіл. Стояло декілька пляшок з вином, добрий сніданок із зернистої ікри, смаженої риби та смаковитого добору свіжих фруктів. Кася розуміла, що Меллера можна закликати тільки серйозною справою. Не далі, як годину тому, до неї прийшов стривожений Шушак. Від Кращенкова дістали листа, що фірма Ллойда засипалась, і у Москві декого заарештовано. Безперечно Андреа, як представник Ллойда на заводі, попаде в цю брудну історію. Треба ізолювати себе від нього.

Та це було легко сказати. Для Касі, для її дочки Тюті, Андреа не був просто собі одним з інженерів їхньої компанії. Про яку ізоляцію може йти мова? Єдине лишилося — спроба 8 батареї. Та коли вони невдало зроблять оту „спробу“ й не висадять у повітря восьму, значить усе загинуло, засипалось. Треба попередити.

І забігалася Кася, попереджаючи. Який жаль, що Афферін не зв'язаний з Касею, що він не знає про цей конспіративний центр. Шушак не може сам піти до коксового цеху прослідкувати саме в цей ранок, щоб не давати ніяких слідів. Викликати Афферіна, але куди? А тут ще й Меллер. Він так лякає своєю поведінкою. Безперечно він засипле, коли його не залякати, не вжити заходів...

Зробивши архісерйозне обличчя, Кася запросила інженера до стола й тільки там привіталася. Це був умовлений давно прийом, щоб попередити, що справа надто серйозна. Тютя схвильовано микалася по кімнаті, щось остаточно вирішуючи.

— Я запросила вас, бо дістала від компанії листа. Вас попереджають. Родині вже припинили виплачувати утримання й коли ви не відмовитеся від цієї зради інтересам компанії то родину віддадуть до рук поліції, а вас видадуть більшовикам...

— Я сам себе видам... — був рвонув з за столу Меллер.

Але Кася гаразд знала свою справу. Тримаючи за плечі інженера обома руками, вона посадила його на місце за столом.

— Снідайте й не гарячкуйтеся... Ось я вам поверну цього листа... Пишіть на ньому, що відповісти... Ото краще... — трохи всміхаючись, промовила Кася, коли Меллер налив повного винного бокала коньяку і з розгону його випив.

Довго читав Меллер листа. Презиралися між собою дочка з матір'ю. І видно було, що кожна з цих трьох душ по-своєму переживає становище. Для чого Тюті вся ця історія? Вона ще

мелода. Чотирьох чоловіків уже мала за свій недовгий час. В Ташкенті за допомогою останнього чоловіка, студента, члена бюро осередку фінансово-економічного факультету, стала кандидаткою. Коли й цьому набридла, чи він їй набрид, погодилися роз'їхатися якнайдалше. Куди ж іще далі, як на Донбас, до матері...

Касі що: вона акуратно спалює кожен клаптик конспіративного листування, а чи й зловлять... Ну що зроблять їй, старій, виснаженій архівній робітниці, коли вона й сном і духом не знає нічого... От дочка. Що з нею...

Меллер налив ще одного бокала. Дивлячись на рідину вже трохи сп'янілий очима, він от от заплаче. Він інженер, фахівець високого ступеня. Життя країн, звідки він приїхав, не знає тих психологічних підоснов героїства, які довелося йому, ентузіастові техніки, пережити тут. Там героїзм на грошах побудований на фальшивій, часом незаслужоаній славі. Героїзм брехливого спорту, ажіотажу, наживи й безцінного зовнішнього блиску, такого порожнього по-суті, безперспективного життя. Тут він інженер. Він психологічно зрісся з героїзмом іншого ґатунку. Це справа честі інженера, це іспит на справжнє ім'я володаря техніки. Це виправдання довіри йому, за ордонному спецові, нікому на мові господарів... І кому потрібні тут такі листи?..

В кристалі но-чистому, жовтаво-пінливого кон'яку ніби вирізьбилися обличчя молодої енергійної дружини — аспіранта прикладної механіки в Берлінському приватному інституті індустрії. Розумне, миле обличчя горнеться до двох ніжних дитячих голівок, в яких і шовкове біляве волосся й типові вирази голубих очей не лишали жадних сумнівів щодо їхньої національної належності. Так це є продовження справжньої німецької крові, роду Меллерів, що починав з коваля в кузнях Фрідріха великого пруського...

Взяв бокала й поволі хилив його, випиваючи. Здавалося, що й дружина й ті дві голівки (в нього на робочім столі є така фотографія) з цією рідиною еднаються з ним. Робилося тепло й сумно. Хотілося обняти ту трійку, та як настирливо заваджає щось цьому... А є що ж, що...

Почувся страшний вибух на території заводу. Ніби підкинуло всю кімнату Касі. Брязкнули шибки в вікнах, потухла електрика, ще зранку засвічена і чомусь забута вимкнути. Підкинутий разом з кімнатою Меллер рвонув з-за столу...

— Donnerwetter! Таки зірвали падляки!.. — вирвалось обурення. В мить вирішив податися туди й зловити злочинців на злочині.

З-за ширми, де стояло ліжко Касі, вискочив Шушак і, схопивши стільця, з усього розмаху вдарив Меллера по голові. Загрібаючи руками точку опертя, чи може свого невідомого ворога, Меллер ударився боком об ріг столу, перекинув його й разом з брязкотливим посудом, склом упав на долівку. Скатертиною

прикрило розбиту голову. Розлите вино потекло патьоками з-під голови. І невідомо, чи кров чи таки справді саме вино.

На дворі тільки мить завмерло все. Здавалося, що повільне булькання нерозбитої пляшки „Абрау-Дюрсо“ було чути в цій тиші в розбите вікно й що до цього булькання оце прислухається за-вод, прислухається місто...

Це був тільки момент. Шалений галас за вікном розбудив Шушака, й він, перестрибнувши через Меллера, порадив:

— Негайно від'їздь хоть до чорта в пекло!.. Ташкент, Дюшамбе... після розберемо. Негайно! Сліди треба скерувати... Ах, чортів німчура!..

Виходячи з хати, в дверях додав:

— Негайно! Поїзд о дев'ятій годині... Андреа я попереджу...

Хто не вискакував у цей час з квартир? Вулиці запружені людям. На заводі аварія. Кому потрібен був природно стурбований інженер Шушак, що протискався до заводу?

XXIII

Як би не виміряли й чим би не оцінювали загальноробітничого ентузіазму підчас будівлі четвертої домни, після вибуху восьмої батареї ніби щось отруїло той ентузіазм. Сповідання в заводських та цехових листівках про те, що вибух стався від недогляду газівників коксувального цеху, а одна листівка ніжно так нагадувала устами комсомольської організації, що тут примішане й свідоме, зарані спрмоване шкідництво, — мало вплинули на загальнозаводську масу. Надто вже очевидячки стався вибух: майстри, змінні інженери попереджали, головний інженер заводу прилюдно знімав з себе відповідальність, сам Маньковський стежив за пробою й вмикав рубильника центробіжного смока — все це були факти, що визначали вибух саме від нещастя, непередбаченої вигадки молодого інженера, підтриманої сліпим ентузіазмом комсомолу, партколективу й робітництвом.

І як після тяжкої хвороби, або присоромлені за дитячі пустування, відчуваючи себе все ж досить дорослими, вітилися робітники в цехах. Ті окремі голоси, що протягом двох місяців гарячки відгукувалися тільки насамоті, тепер раптом набрали прав громадянства.

На заводі відчувся поганий настрій.

Надвечір другого дня після вибуху, стала стелиться чутка про Меллера. Говорилося, що німецького інженера ДПУ застрелило невідомо за що. Тепер, звісно, на шкідництво звернуть. Скажуть, що це він підвів вибух тої батареї. Згадувалося, що вчора до пізної він бігав по газоході. Якось морочна чутка, й кожен, що відчував себе частиною будівництва четвертої домни, мимоволі озирався й прислухався, чи не обвинувачують його в цим убивстві, чи не тикають пальцем...

Збиралися купками. Тепер бачили тих, що ховалися два місяці, що затаювали свої думки й почуття проти більшості за-

воду. Вони вільніше запалювали цигарки, авторитетніше виявляли свій скепсис, а то й обурливо лаялись на адресу комсомольської листівки доменного цеху. Їх було небогато, але як їх видно на тлі такої моральної депресії тих тисяч, що палили себе в запалі боротьби за 4-ту домну.

Даниленко приймав справи від директора Некрасова. Маньковський сидів на вікні в кабінеті головного інженера заводу Шушака й давав розпорядження змінним інженерам, слухаючи блаженський голос „генерала“, що поясняв секретарям окремі місця здавального акту. Шушак передавав справи головного інженера заводу інженеру Маньковському.

Про таку зміну завод ще не знав. Призначення Даниленка на директора заводу й Маньковського на головного інженера було вирішене в райпаркомі разом з активом заводу й телеграфно по оджене з Центросталлю. Разом зі згодою на пропозицію РПК, Брагін дістав коротеньку телеграму:

„... Дякуємо крп. Утьосов Крашенков терміново виїхали завод допоможіть вокзалі стверджуємо плана реалізуйте Цілую Коля“

І Шушак здавав Маньковському справи, почувавши себе не зовсім добре. Особливо йому не подобався вартовий, що стояв зовсім ніби за спиною: він як нав'язлива думка свідчив оте стукання крові в скронях: — Арештований... Зловлений.

Тільки вранці після цієї ночі на завод приходили больоріші зміни. Сповіщали голосно один одного, що на монтаж розливної машини цю ніч і ранком набилося стільки народу, що довелося половину відрядити на НЕС. Монтування НЕС'у трохи припинилося було вчора, доки знайшли кінці, а це вже йде посиленними темпами, й запізнення можливе лише на день. Монтувальні бригади з четвертої домни пішли на НЕС. Особливо ж говорилося голосно про те, що вже й двогодинники покинули. Є такі бригади, що по 10 годин працюють на монтажі станції. Штаб ударництва руками розводить. Охочих немає куди дівати під ранок. Німці-інженери відмовляються приймати на монтаж людей, знімають з себе ві повідальність. Технік-француз з п'ятої домни, з бригадою робітників прийшов на станцію по мимо штабу й настояв, щоб допустили на роботу. Маньковський дозволив...

Такі новини голосно сповіщались в цей ранок. А шопотом, крадькома:

— Чув про арешти?...

— Не може бути! І Крашенкова й Шушака?

— Да. На вокзалі зустріли. Той приїжджий інспектор за револьвера схопився...

— Кажуть, портфеля не давав Крашенков... щось знищити хотів...

— Француза Андреа випустили сьогодні... Нота була з Франції. Він навмисне погану крицю посилав англійській фірмі, що будує нам пароплави...

І раптом уже в час роботи ранкової зміни:

— Даниленко — директор заводу!

— Маньковський — головний інженер!

— Першого вересня — пуск четвертої домни!...

Притихли зісні голоси. Потухли цигарки, або палилися в кулаці. Ніби останній приступ малярії струснув заводське життя й заспокоївся.

А темпи, взяті кращою частиною заводу, темпи горіння за перемогу, що палали до тієї невдалої спроби з 8-ю батареєю, тепер ще з більшим завзяттям затемпували. Почулося, що ці декілька днів до пуску четвертої домни завод переживе на запаленій бомбі...

На місці 8-ї батареї закладали нову експериментальну уставу сухого гасіння коксу. Спеціальні бункери четвертої домни наповнювалися колошниковим пилом, що його не мало лежало роками, чекаючи на агломераційну уставу. Ще під час пуску заводу зроблено закладини цієї устави й на місці тих закладин за ці роки з'явилися величезні купи „козлів“ ковшових та іншого мотлоху, що йшов у копровий цех на кришіння.

XXIV

— Знаєш, Альоша, так хочеться жити... Власне не жити у біологічному розумінні, а боротись! Свідомість того, що я в оцій скаженій борні відігравав ролю якогось судді, а не активного учасника, мене просто гнітить. В кожную хвилину радості, що ось-ось ми таки пустимо домну, здобуту такими надлюдськими зусиллями, жертвами, мимоволі згадуєш своє місце... ганебне місце в цих зусиллях... І просто... Е-ех...

— Знов ти за упокою правиш... Твої помилки, то наші помилки. Не треба забувати, що і я, весь партколектив за моїм проводом зразу ж ізолювали тебе від цієї участі. Кортіло, бач, і нам показати себе. Боязнь, що райпарком прибере собі лаври... Словом, ізолювали наскільки могли. А класовий ворог, він на цьому розуміється прекрасно... Вони так використали наш антагонізм, так удачно використали...

Даниленко вмовк, бо в двері постукали. Аджаров, ще не зовсім одягнений, сам пішов до дверей і відкрив. Навіть ледве помітно відсахнувся. В дверях стояв технік механічного цеху Хандога, суворий і освітлений світлом з кімнати, якийсь декоративно-красивий. Аджаров відсахнувся тому, що за час його перебування в районі до нього не ходили технічні робітники заводу просто на квартиру. До того ж цей, що завше виступав, активничав на загальних зборах і викликав тривогу за проведення роботи на зборах. Він умів непогано говорити, був поміт-

ною кваліфікованою людиною, досить авторитетний і не міг Аджаров його не знати.

В першу мить він вирішив, що Хандога прийшов до директора заводу в якихось справах. Кому ж не відомо, що Даниленко після повернення з Дмитрівки оселився в Аджарова. Може тимчасово, але в нього й техперсонал, природно, буде не то що зарані, як зараз, ходити, а й серед ночі будити.

— Прощу, товаришу Хандого.

Технік кивнув головою подяку й пройшовши до столу сів. Раптом, помітивши Даниленка, рвучко підвівся й привітався. Зніяковів.

— Даруйте... Я в такому настрої... Навіть не здоровкаюсь. Це добре, що й товариш Олекса Дмитрович тут. Я таки чув якось, що ви живете разом, але йдучи, викинув з голови.

— То ви до мене?.. — не зміг приховати здивування Аджаров.

Хандога, дивлячись у підлогу відповів після помітної паузи:

— Да, до вас... Я власне й сам не знаю... Є організації куди... страшно...

Технік замовк. Присутні зрозуміли, що людина переживає. Даниленко кинув прибирати своє ліжко й сів біля столу проти Хандоги. Аджаров поклав на стола цигарки.

— Я не прийшов би, коли б... Та вже все рівно... Адже я сам був наймитом і освіту технічну здобував вантажачи в Миколаївськiм порту... Мене мусять арештувати... Я вирішив сам визнати. Я знаю, хто зірвав восьму батарею...

Даниленко підскочив і стул упав на підлогу. Технік підвів на нього голову, закусив губу й вирішував, що йому робить далі. Потім знов опустився всесь і байдужим голосом продовжив:

— Та я спізнився. Треба було хоч би вчора, позавчора... Сю віч заарештовано добрих два д'сятки моїх п'лічників, і мені, звичайно, не викрутитись... За восьму батарею Чибаш дістав п'ятсот карбованців, а дехто й більше. У нас тоже була проба, товаришу Аджаров... Репетиція диверсійного акту... чи ми г'тові на випадок... Та що там говорить...

Очі Хандогині чомусь спинилися на бравнінгові, що лежав на столі. Аджаров помітив це й не знав, як узяти бравнінга, щоб не сталася при цьому звичайнісінька мелодрама, на зразок „держіть мене, а то застрелюсь“... Хандога кинув очима на Даниленка й після короткого вагання сказав:

— Я перед вами, Олексо Дмитровичу, сволоч. Таню Черевкову... Я.. але я вже її теж любив...

Даниленкові робилося мл'сно. Він ще не охопив усього, що верзе цей може п'яний технік. Адже кому не відомо на заводі, як п'є цей красунь...

В двері не стукавши увійшло двоє аг'нтів ДПУ.

— Можна, товаришу Аджаров? — уже в дверях спитав аг'нт.

Хандога скористався випадком. Аджаров відвернув голову на двері, й у цей час технік загірб у руки бравнінга...

Даниленко за мить уже був при зброї. Агента скомандував технікові:

— Бросай оружие...

Хандога вистрілив собі в щелепу. Падаючи ще бурмотів:

— ... Далі вікуди... е-е-х-хе...

Стояли тільки хвилину. Аджаров перший плюнув і вилаявся. Даниленко ліг у подушку лицем і застогнав, як дитина в хворобі.

В дверях стояли Маньковський та Соловейчик.

XXV

Перше вересня настигло так несподівано, що ні Даниленко, ні Аджаров, ні Маньковський цього не помітили. Всім відомо, що першого мусять пускати четверту домну. Заведена машина працювала. Місто зацвіло плякатами, гаслами, як після дощу квітами. Редакції багатотиражки, листівок, районної газети за себе все зробили. Були наготові кліше героїв боротьби за четверту домну, складені статті — підсумки цієї боротьби. Місто в якомусь трансі протягом останніх днів чекало, позираючи на завод. Ночами висиджували на вулицях, вдивлялися в ряди великих освітлених вікон нової силовні, як вчитували з оракула життя таке близьке й таке гостро лоскитливе майбутнє:

— Яка таки сила! Одна машина — вісім тисяч механічних коней! Вчора пропускали дві машини...

Нова їдальня на чотири тисячі обідів готувала дати першого вересня свій перший дебют. Завідувачі, помічники, кухарі, прислуга — все напружувалося, щоб дати ці обіди.

Все готувалося до пуску четвертої домни.

Та першого вересня пускати не довелося. Ще вчора Маньковський говорив директорві заводу, що можливо пустимо, але вже вночі Даниленко й Аджаров дістали від нього телефонограму, що не готова домна. На перше вирішили зробити тільки генеральну спробу механізмів, спробу змонтованих двох генераторів нової станції й почати просушку домни. Свято ж роздмухування й пуску відкласти на п'ять день.

Все це було легко зробити, алеж... будинок для приїжджих було забито представниками від усіляких центральних організацій. У Аджарова спинилося два члени ЦК партії й на ранок сподіваються приїзду самого товариша Дробота. Шість робітничих делегацій від сусідніх заводів, представники Червоної армії й ціла армія шахтарів сусідніх шахт. З вокзалу передають про ешелони руди від криворіжців, вугілля...

Всю ніч не спали в Аджарова. Всю ніч не спав Маньковський. Не спали й так звані контрольні бригади.

І як би там не оголошували на вулицях, на воротах заводу, що свято пуску перенесено на 5 вересня, терпець увірвався. Тисячні маси повалили на завод чуть світ. Підготовані музи-

кальні команди трьох військових частин, робітничі профспілковські тощо, стихійно вдарили зіграними на свято мелодіями. Влаштувалися мітинги перемоги.

Раптом під сніданок, коли з райпаркому вийшла надзвичайна нарада з рішенням таки святкувати пуск, хоч самого пуску й не буде, прибіг з заводу Арнаутов і повідомив, що технік-француз, бригадир монтувальної бригади повідомив через перекладачів, що 5-та домна давно вже готова. Її чомусь навмисне вважають не закінченою, хоч закінчена вона вже два тижні тому... Хтось запропонував розібрати риштування, щоб разом пускати й 6-ту домну і вже розбирають...

— Як розбирають? — занепокоївся Даниленко.

Маньковський його заспокоїв:

— Я забувся про це. Мені повідомляли вчора робітники з п'ятої, що її можна пустити. Я викликав Андреа і він теж ствердив... Але він сам учора виїхав до Москви, його викликає генеральний консул. Тоді ми відклали пуск до його приїзду, хоч я звелів здати другому інженерові домну...

— Той самий інженер та Кляве керують розборкою риштувань. Там таке, хрест мене накажи... Конвейером.

— Ну то нічого страшного... Краще організувати масову роботу, як її організовує Кляве ніхто другий не зможе... В нього не прогуляють...

Принесли телеграму від Дробота, що він спинився на закладах Краматорського машинобудівельного заводу й прибуде вечором...

І проба четвертої домни обернулася на парад сил пролетаріату. Десятки тисяч зібралися на подвір'я заводу, на проспекті Дзержинського, щоб демонструвати непереможність своєї волі.

Маньковський сам стояв біля телефона й питав НЕС:

— Ну, готові? Пустили?.. Нічого не чути... Да! Прекрасно! Давайте продмук! Єсть!.. — увімкнув рубильника й здригнулася земляна твердь!.. З десятитисячних грудей вирвався одня неописуваний покрик і завмер. Його покрив оцей ревучий міццю гул нової посудини — гіганта. Ністрат як молодий напружено й ритмічно керував продмухом, пускаючи по черзі фурми, то вмикаючи всі разом. Перед очима бігали стрілки манометрів тиснення в домні, в газоходах, у ковперах.

Ністрат хвилювався. Він бачив кожен рух людей навколо себе. Він бачив, як підбігав Воркун від ковперів-радіаторів і щось кричав на вухо Маньковському. Але не губився, не впадав у паніку. Маньковський стояв з телефоном, на цей раз синювато-чорний. Тільки долонею стискав свою бороду, або ворухив закуйовджену чуприну. Домна ревла, навкруги зривалися привітливі „Ура“, „Слава“, в тім морі голів летіли вгору шапки, хустки.

Маньковський покликав пальцем Ністрата.

— Спробуйте... порохові фурми... Воркун дав коксовий порох...

Ще сильніше заревла домна. Натиск руки Маньковського на гудзика, важким клубком вилетіла з доменної шапки чорна, страшна хмара коксового пороху, втиснутого в домну приладом силою дванадцяти атмосфер, приладом, що буде втискати колошниковий порох назад у домну. Ще натиск на гудзика, й клапнувши, відірвалася чорна хмара від доменної шапки, попливла над заводом, застеляючи сонце. Над домною жодної пилиночки. Вона ревла й дужість свою слала в землю, в труби, газоходи.

Маньковський махнув рукою; вимкнув рубильника.

Ніби провалилося все крізь землю. Стріляла кільцевими, тугими вибухами нова силовня.

Маньковський взяв до губів телефонну трубку, щоб розпорядитись. Підійшов до нього старий Колосов і став глядіти в упор. Обидва всміхнулися. У Колосованіби сльози блищали в старечих очах. Ревматичну руку розминав автоматично.

— Валя згодна... — крикнув він на вухо інженерові.

— Що? — перенитав Маньковський біля телефона й зрозумівши, що це стосується не станції, гукнув:

— Стоп!.. — а до Колосова:

— Що ви сказали?..

— Кажу, Валя згодна... Борька Арнаутов передав, що ти вирішив з нею... так згодна. Ми — теж з матір'ю...

Маньковський кліпав очима, хотів переключитися з такого напруження на ці жарти, бо не було сумніву, що Арнаутов тут щось накоїв.

На площадку йшла комсомольська бригада з привітанням Маньковському. Спереду Валя Колосова. Таку захоплено-бажану вперше побачив її Маньковський. Схопив батька за плече, знов усміхнувся:

— Да, да... Я теж згоден! Я давно... Ністрат! Дайош розливу машину. Ковші з Бобровських домен! Передай шостій бригаді приготуватись! За чверть години пустимо гаряче дуття сушити домну...

XXVI

Андрій Ільїч Бобров уже два дні не виходить з квартири. Минуло одинадцять день, як почала працювати четверта домна й чотири дні, як задули п'яту домну. Боброву довелося попрацювати для обох домен. Щоправда інтеграла він не зміг ще вирішити й не запропонував відповідних стандартних пливних коефіцієнтів, але до якісної аналізи шихти, до кількох її комбінацій його наукові дані дуже прислужилися.

Четверту домну довелося пустити лише 14-го вересня. П'ять день сушили, щось перевіряли знов фурми для вдування колошникового пороху, міняли внутрішні вогнетривкі труби й тільки тринадцятого змогли запалити газ і пустити в порохові фурми спочатку коксовий порох, потім уже колошниковий і рудний порох. На ранок 14-го вересня четверта домна нормаль-

но вже „пішла“. Деяка сіпанина була на естокаді. Непристосований персонал, незвиклість до чіткості механізмів, коли люди на почухатись любить... Але це тільки перші години для нової зміни...

Бобров не виходив з території доменного цеху двадцять одну годину. Скільки раз свербіли руки зірвати це все разом з собою, щоб не існувати. Але кому ж прислужиться він ще одним оцим, може останнім уже, вибухом. Адже вибухи були. Вони тільки ще більше запалювали цих людей. Вибухи дратували їх, викликали на переможний герць...

Д а дні, як газети пишуть про викриття „промпартії“. Цілі сторінки протягом двох тижнів кричать про перемогу заводу „Жовтнева революція“. Цілі сторінки про перемогу й поруч так мало, так зневажливо петитом повідомляють про шкідників.

Досадно.

— Йосип Йосиповичу! Чи не здається вам, що ми як та мертва кора на моложавому дереві вже й не гріємо його й не знобимо...

— Ну ось бачите, знов ми філософствуємо й... головне, даремно нервуємо...

— Голубчику мій, милий ескулапе! Такі люди як лікар Гольдберг, це просто рідкісна птиця... Раз на тисячоліття плодяться. Як же: даремно нервуємо. Ось читали ви це все? Прочитайте. Будь ласка, прочитайте. Дорогий Йосип Йосиповичу. Тисяча вісімдесят одна тонна на добу... Га? Колошниковий порох, або 15% збільшення продукції. Ви це розумієте...

Бобров лежав у ліжкові за наказом лікарського консилиюму, але поведився неприпустимо з погляду лікарських приписів. Розкривався, підхоплювався, нервував. Його переживання передалися Гольдбергові.

— Так що ж тут дражливого? Про мене, то нехай і дві тисячі...

Бобров сміявся самими очима. Його забавляла не думка цієї ніби живої зовні, але таки мертвої людини; його забавляла ота старанно вистрижена лопаточкою сивоволоса борідка й люлька, мокра від слини. Вони коливалися в нього перед очима й смішили.

— Касю з Тютєю затримано аж в Оренбурзі.

Гольдберг головою ствердив. Він не знав, чи треба співчувати, чи байдуже поставитися до цієї згадки й повести розмову про інше. Бобров відвернувся й ніби читав з книжки:

— Як по-дурному прожито життя, Йосип Йосиповичу. Ми з вами якось судбною зв'язані. Пробачте, це ідеалістична концепція, але це таки факт. Зв'язані. Нітимося, — видієм, а життя... Ви подивіться, що робить життя. Патріарх... Він зовсім падав. Некрасов обкрутив його круг пальця. Людина пиячити почала і пішло. Пішло не так, як треба йти в сучасних умовах, а ми з вами, сліпці нещасні, вважаємо що так і треба. Ми борщ на

чистому смальці констатували, як якесь чудо в більшовицькому печлі, а те, що секретар районного партійного комітету випивав, навіть не помітили. Ви, милий чоловік, прибігали якось до мене показувати непоганого конверта Одесполіграфвиробу, а те, що ви замість поганенького і єдиного колись на весь завод, зараз являєте собою голову цілого лікарського комбінату, цього й досі не помітили... Десятки лікарів, вища школа, трамвай суботниками закладають... Ось де їхня міць... Ми посмішище зробили з Маньковського та з 4-ї домни... Е-ех... Тисячу тонн. Розливна машина. Та скажи він зараз не то, що сухе тушіння коксу, силову станцію, колошниковий порошок, а з повітря золото добувати—й повіримо. Жодної поступочки. Сказали, зробили..

— Алеж не в термін, Андрію Ільїч. Шістнадцять деньочків запізнилися... А розливна в першій спробі камеру того... А 8-а батарея того...

— Ха-ха-ха. Ви кумедник, ескулапе... Ой, не можу... Шістнадцять деньочків. А замість чотириста тонн — тисячу вісімдесят одна. Га?

Бобров схопився й визвірився на Гольдберга, от-от схопить за горло й задушить. Лікареві було ясно, що з Бобровим починається давно ждана біло гарячка від зловживань наркозою. Треба було заспокоїти, але як. Єдине — це інжекція морфію.

Гольдберг молився на Андрія Ільїча й шукав слів. Хворий гарячився;

— Бачили Аджарова? В пресі оголосив свої помилки... А почувате його тепер. Що робиться в районі? Як перед парадним смотром, ніби люди не ті поробилися. Ні, це вже не патріарх... А вони, ідіоти, тепер один за одним визнають перед судом свої провини... Ха ха-ха, визнають. А спробуйте не визнати, коли й думка ваша вже зафіксована в ДПУ. Бо в них кожен робітник, кожен піонер, то охоронець їхніх інтересів. Не треба стежити за мною, коли я між людьми. Бо люди ті... Та всі вони ДПУ...

До кімнати постукали. Гольдберг заметушився по хаті. Бобров простягся в ліжку.

— Ввійдіть, хто там... — насмілювався Гольдберг.

До кімнати зайшло понад десяток знайомих облич. Перед вів Даниленко, за ним Маньковський, тримаючи за руку життєрадісну Валю, тепер його дружину, далі Нісрат, Соловейчик, старий Колосов та інші робітники. Навіть Кляве з ними.

— Пробачте, Андрію Ільїч. Ми дізналися, що ви трохи ослабли. Колектив заводу, вся пролетарська суспільність не можуть спокійно про це чути. Дозвольте...

Бобров заморгав очима. Його нервова структура ледве витримувала такий поворот справи. Даниленко трохи закусив губу, але, підтриманий товаришми, витяг з кишені нову газету „Правда“ — озирнувшись ткнув її Валі до рук...

— Ради бога! Р-ради бога!.. — захищався Гольдберг за спинкою ліжка хворого.

— Що ви там закликаєте, Йосип Йосиповичу... — спокійно й твердо промовив Бобров.

Це викликало веселий сміх у присутніх і Валя, підсівши на крайок ліжка хворого, виконала свою роль:

— Вам, Андрію Ільїч, ось держава дякує..

— За віщо? — Бобров піднявся на ліктях.

— За вашу багаторічну науково-корисну працю й особливо за ваші аналітичні роботи для якості шахів й допомогу в ударній роботі заводу на відбудові четвертої домни... Держава, відзначаючи це, звільняє вас... від турбот і призначає пожиттєву пенсію в розмірі найвищої вашої теперішньої ставки...

Бобров застогнав і впав у ліжку. Сльози таки бризнули з очей. Раптом уся бадьорість на обличчі зникла, й вип'ялися старечі кістки...

Це був таки старий вистраданий чоловік.

Гольдберг замахав руками, й делегація вийшла з хати, намагаючись не робити шуму. Газета лежала на тім місці, де тількино сиділа така повна життям, перспективами людина.

— Йосип Йосиповичу... Зачем ви їх вигнали. Ах, така жалка самотність. І так усе життя...

Гольдберг дістав шприца й сів на тому ж місці, де сиділа Валя. Для нього стало ясно, що ця доза може буде вже останньою для Боброва, але стан хворого говорив за те, що іншого виходу немає.

— Риск благородне діло...

— Да ви прави, лікарю... Захуйте оте добро. Я хочу в них учитись...

Бобров довго мовчав. Це мовчання було таким тяжким для лікаря, звиклого до всіляких божевільних балачок та капризів хворих. Здалося, що морфініст не Бобров, а він Гольдберг. Йому було важко погодитися, щоб не дати цієї дози наркотику людині, яку протягом скількох десятків років він ніби з неохотою частував нею. Навіть образу відчув у тім відмовленні й радий був, бодай собі самому таки впоренути одну шкляночку...

Мовчанка відтіняла ритміку заводську за закритими вікнами. На дворі голубило зір бабине літо.

Бобров узяв газету. Тремтіли руки. Очіма бігав поза обкресленими рядками. Чорним шрифтом горіла перша сторінка й на ній коротка телеграма:

... „Завод Жовтневої революції закінчує монтаж нової силовні. Чотири генератори вже працюють. Перша камера сухого гасіння коксу за два дні вступає в експлуатацію. Четверта домна безперервною плавкою дала вчора тисячу вісімдесят сім тонн чавуну. Розливна машина обслуговує весь доменний цех...“

— А я сиджу над інтегралом... Дурак. Інтеграл — вони. Завод їхній. Ні, це не молох. Це інтеграл від безконечно живучої енергії, волі нашого покоління... власне їхнього... та все рівно... — відхнув і ледве чутно, ніби плачучи, приказував:

— Пенсію вам, Андрію Ільїч. За віщо? За багаторічну науково-корисну працю... Так. Навіть тут кінчилося. Непотрібен, пенсію замість розстрілу. Я ж шкідник. Чому мене не заарештовано разом з ними? Бодай у свідки б мене... І в шкідники не годжусь... Революціонер називається. Що той обмежений Кучеренко? Та я б вам рззповів... Але для чого, що ж нового я скажу їм.. Да, вони праві. Я давній труп. Я не знайшов своєї стежки. Оце то система: самогубство перетворилося з героїства за нашого часу, Йссип Йосиповичу, на найганебніший вчинок. Машш тепер застрілитися — ганьба, але й жити... я не можу... Навіть в контрреволюціонери не погодився. Пенсію вам, Андрію Ільїч. За віщо... За багаторічну науково-корисну працю...

Перед очима мерехтів газетними й такими палючими рядками наказ по Найвищій раді народнього господарства Союзу Радянських соціалістичних республік:

„...Металургійний завод імени „Жовтневої Революції“ протягом п'ятдесяти семи днів власними силами, героїчними зусиллями...

„...відмічаючи перед всією промисловістю ініціативу й енергію робітників та адміністративно-технічних сил заводу ім. „Жовтневої революції“ в справі відбудови й реконструкції... ВРНГ СРСР висловлює подяку всьому колективові заводу й пропонує директорові заводу тов. Даниленкові разом з партійними та громадськими організаціями подати для нагород список особливо відмінних робочих та техперсоналу.

Виділити в розпорядження директора заводу 500.000 карбованців для преміювання відважних робітників та інженерно-технічного персоналу...

Відзначити особливі заслуги науково-корисної роботи інженера-технолога Боброва А. І., надати йому можливість спочити й призначити пожиттєву пенсію в розмірі найвищої його місячної ставки.

Інженерові Маньковському, а також інженерам...”

Руки Боброва опустили, й він тільки очима знайшов Гольдберга.

Переляканий Гольдберг голосно подумав, хватючи за рукав хворого:

— Кахексія...

Руки вправно приладнали шприца, й побільшена ампула морфію методичними рухами фахівця була впорснута вище ліктя. Хворий застогнав і вмовк.

Завод ніби навмисне заглушував ці будні.

Рикове — Київ
15/XII-29. 10/XII-31.

В А Д И М С О Б К О
Б Р І Т А Н І Я

I

ВІРА
пройшла
як вчорашній день.
Віра

в хазяїна,
в бога,
в людей.
Віра тягуча,
як згуки банджо.
Більше не вірить Джон.
Ніколи.